

سوال

من با یکی از دوستانی که پیرو مذهب تصوف است بحثی داشتم. او نظر مرا درباره نماز خواندن بر قبرها و درباره برخی از علمای دیندار و شفاعتشان در روز قیامت پرسید. من به آن شخص گفتم که نماز خواندن بر قبرها شرک است و در روز قیامت هیچکس جز پیامبر محمد - صلی الله علیه وسلم - شفاعت نمی‌کند. می‌خواستم نظر اهل علم را در این باره بدانم و اینکه دلیل آن را کجا می‌توانم پیدا کنم. امیدوارم بتوانید به سؤالم پاسخ دهید.

پاسخ مفصل

الحمد لله.

اولاً: مسئله نماز خواندن بر قبرها

نماز خواندن در محل قبرها بر دو قسم است:

قسم اول: نماز خواندن برای صاحب قبر. این کار «شرک اکبر» است و فرد را از دایره اسلام خارج می‌کند؛ زیرا نماز عبادت است و جایز نیست که عبادت برای غیر خدا انجام شود. الله تعالی می‌فرماید: **وَأَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا** [النساء: ۳۶] (و الله را پرستید و چیزی را با او شریک مگردانید). و می‌فرماید: **إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونِ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ** ^۴ **وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا** [النساء: ۱۱۶] (بی‌گمان الله این را که به او شرک ورزیده شود نمی‌آمرزد و فروتر از آن را برای هر که بخواهد می‌آموزد؛ و هر که به الله شرک ورزد، قطعاً دچار گمراهی دوری شده است).

قسم دوم: نماز خواندن برای خدا در گورستان. این قسم شامل چند مسئله می‌شود:

۱ - نماز میت (جنازه) بر روی قبر: این کار جایز است.

صورت مسئله: شخصی فوت کرده و شما نتوانسته‌اید در مسجد بر او نماز بخوانید؛ در این صورت جایز است که پس از دفن، بر قبر او نماز بخوانید.

دلیل این مسئله، عمل پیامبر - صلی الله علیه وسلم - است: از ابوه‌ریره روایت شده که مرد یا زنی سیاه‌پوست که مسجد را جارو می‌کرد، از دنیا رفت. پیامبر - صلی الله علیه وسلم - حال او را پرسیدند. گفتند: مرده است. فرمودند: «چرا به من

خبر ندادید؟ قبرش را به من نشان دهید». پس سر قبر او آمدند و بر او نماز خواندند. این روایت را بخاری (۴۵۸) و مسلم (۹۵۶) نقل کرده‌اند.

۲- نماز میت در گورستان: این کار نیز جایز است.

صورت مسئله: شخصی فوت کرده و نتوانسته‌اید در مسجد بر او نماز بخوانید، اما به گورستان رسیدید و پیش از آنکه دفن شود بر او نماز خواندید.

شیخ عبدالعزیز بن باز رحمه الله می‌گوید: «نماز جنازه در داخل گورستان جایز است، همان‌طور که نماز [میت] بر قبر پس از دفن جایز است؛ به دلیل آنچه ثابت شده که کنیزی مسجد را نظافت می‌کرد و از دنیا رفت... پس پیامبر بر او نماز خواند و فرمود: همانا این قبرها بر ساکنانش پر از تاریکی است و خداوند به وسیله نماز من بر آنان، آنجا را برایشان نورانی می‌کند». (فتاوی اللجنة الدائمة: ۸/۳۹۲).

۳- نماز خواندن در گورستان (به جز نماز میت): این نماز باطل است و صحیح نیست، چه نماز واجب باشد و چه مستحب (نافله).

دلیل: اولاً: فرموده پیامبر صلی الله علیه وسلم: «همه زمین مسجد (محل نماز) است، مگر گورستان و حمام». به روایت ترمذی (۳۱۷) و ابن ماجه (۷۴۵) و آلبانی در «صحیح ابن ماجه» (۶۰۶) آن را صحیح دانسته است.

ثانیاً: فرموده پیامبر صلی الله علیه وسلم: «خداوند یهود و نصاری را لعنت کند که قبرهای پیامبرانشان را عبادتگاه قرار دادند». بخاری (۴۳۵) و مسلم (۵۲۹).

ثالثاً: (علت حکم) نماز خواندن در گورستان ممکن است وسیله‌ای برای عبادت قبرها یا شبیه شدن به کسانی شود که قبرها را عبادت می‌کنند. به همین دلیل وقتی کافران هنگام طلوع و غروب برای خورشید سجده می‌کردند، پیامبر - صلی الله علیه وسلم - از نماز خواندن در هنگام طلوع و غروب نهی کردند تا مبادا این کار وسیله‌ای شود برای اینکه خورشید به جای خدا پرستش شود یا تشبه به کافران صورت گیرد.

۴- نماز خواندن رو به گورستان: بنا بر قول صحیح، این کار حرام است.

صورت مسئله: طوری نماز بخوانید که در جهت قبله شما گورستان یا قبری وجود داشته باشد، اما شما در زمین گورستان نیستید، بلکه در زمین دیگری نزدیک به آن نماز می‌خوانید و بین شما و گورستان دیوار یا مانعی وجود ندارد.

دلیل تحریم:

۱- از ابومرثد غَنَوی روایت است که رسول الله - صلی الله علیه وسلم - فرمودند: «روی قبرها ننشینید و به سوی آنها نماز نخوانید». مسلم (۹۷۲). این حدیث بر حرام بودن نماز به سوی گورستان، یا به سوی قبرها و یا حتی یک قبر دلالت دارد.

۲- علتی که باعث ممنوعیت نماز در گورستان شده، در نماز خواندن به سوی قبر نیز وجود دارد. پس مادامی که انسان به سمتی رو کند که قبر یا گورستان در آن است و گفته شود «به سوی آن نماز می‌خواند»، مشمول نهی می‌شود. و وقتی مشمول نهی شد، نمازش صحیح نیست؛ زیرا فرمود: «نماز نخوانید». در اینجا نهی متوجه خود نماز است، پس اگر رو به قبر نماز بخواند، در عمل او طاعت و معصیت با هم جمع شده‌اند و با چنین عملی نمی‌توان به خدای متعال تقرب جست. تذکر: اگر میان شما و گورستان دیواری جداکننده وجود داشته باشد، نماز خواندن اشکالی ندارد و نهی شامل آن نمی‌شود. همچنین اگر خیابان یا فاصله‌ای باشد که دیگر نشود گفت «به سوی گورستان نماز می‌خواند»، اشکالی ندارد.

والله اعلم. نگا: (المغنی: ۱/۴۰۳) و (الشرح الممتع ابن عثیمین: ۲/۲۳۲).

ثانیاً: مسئله شفاعت

شما در اینکه گفتید «روز قیامت هیچ‌کس جز پیامبر - صلی الله علیه وسلم - شفاعت نمی‌کند»، اشتباه کردید. بلکه هم پیامبر - صلی الله علیه وسلم - شفاعت می‌کند و هم غیر ایشان از مؤمنان شفاعت می‌کنند.

اما در اینجا نکته‌ای را اضافه می‌کنیم که در آنجا ذکر نشده است، و آن اینکه شفاعت شرایطی دارد:

اول: اجازه خداوند به شفاعت‌کننده برای شفاعت.

دوم: رضایت خداوند از کسی که برایش شفاعت می‌شود.

دلیل این دو شرط، فرموده الله تعالی است: **وَكَمْ مِّن مَّلَكٍ فِي السَّمَاوَاتِ لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئاً إِلَّا مِنْ بَعْدِ أَنْ يَأْذَنَ اللَّهُ لِمَن يَشَاءُ وَيَرْضَى [النجم: ۲۶]** (و چه بسیار فرشتگانی در آسمان‌ها هستند که شفاعتشان هیچ سودی نمی‌بخشد، مگر پس از آنکه الله برای هر که بخواهد اجازه دهد و راضی باشد). و فرموده او: **وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَن ارْتَضَى [الأنبياء: ۲۸]** (و جز برای کسی که [خدا] بپسندد، شفاعت نمی‌کنند).

اما شفاعت خیالی و موهومی که بت‌پرستان از معبودانشان انتظار دارند، شفاعتی باطل است؛ زیرا خداوند به هیچ‌کس اجازه شفاعت نمی‌دهد مگر آنکه هم از شفاعت‌کننده و هم از شفاعت‌شونده راضی باشد. نگا: (القول المفید شرح کتاب التوحید، ابن عثیمین: ۳۳۶-۳۳۷).

البته اقرار به شفاعتِ پیامبر - صلی الله علیه وسلم - و شفاعتِ مؤمنان، مجوزی برای طلبِ شفاعت از خودِ آنان نیست؛ چنانکه برخی انجام می‌دهند و پس از وفات پیامبر - صلی الله علیه وسلم - از ایشان طلبِ شفاعت می‌کنند [بلکه باید از خدا خواست که شفاعتِ آنان را نصیب ما کند].